

This question paper contains 4+2 printed pages]

Roll No.

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

S. No. of Question Paper : 5457

Unique Paper Code : 213551

E

Name of the Paper : Social Thought in Sanskrit Literature

Name of the Course : B.A. (Prog.) Sanskrit Discipline

Semester : V

Duration : 3 Hours

Maximum Marks : 75

(Write your Roll No. on the top immediately on receipt of this question paper.)

(इस प्रश्न-पत्र के मिलते ही ऊपर दिए गए निर्धारित स्थान पर अपना अनुक्रमांक लिखिए ।)

Section A

(भाग 'क')

1. Explain two mantras from each Unit (four in total) :

4×5=20

प्रत्येक अन्विति से दो-दो मन्त्रों (कुल चार) की व्याख्या कीजिए :

Unit 1

(अन्विति—1)

(i) समानो मन्त्रः समितिः समानी समानं मनः सह चित्तमेषाम् ।

समानं मन्त्रमभिमन्त्रये वः समानेन वो हविषा जुहोमि ॥

(ii) यज्जाग्रतो दूरमुदैति देवं तदु सुप्तस्य तथैवैति ।

दूरंगमं ज्योतिषां ज्योतिरेकं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥

P.T.O.

(iii) येन देवा न वियन्ति नो च विद्वषते मिथः ।

तत्कृण्मो ब्रह्म वो गृहे संज्ञानं पुरुषेभ्यः ॥

(iv) मा भ्राता भ्रातरं द्विक्षन्मा स्वसारमुत स्वसा ।

सम्यञ्चः सव्रता भूत्वा वाचं वदत भद्रया ॥

Unit 2

(अन्विति-2)

(i) यस्तु सर्वाणि भूतान्यात्मन्येवानुपश्यति ।

सर्वभूतेषु चात्मानं ततो न विजुगुप्सते ॥

(ii) असुर्या नाम ते लोका अन्धेन तमसाऽऽवृताः ।

ताँस्ते प्रेत्याभिगच्छन्ति ये के चात्महनो जनाः ॥

(iii) सत्यं वद । धर्मं चर । स्वाध्यायान्मा प्रमदः । आचार्याय प्रियं धनमाहत्य प्रजातन्तुं मा
व्यवच्छेत्सीः । सत्यान् प्रमदितव्यम् । धर्मान् प्रमदितव्यम् । कुशलान् प्रमदितव्यम् ।
भूत्यै न प्रमदितव्यम् । स्वाध्यायप्रवचनाभ्यां न प्रमदितव्यम् ॥

(iv) ये तत्र ब्राह्मणाः सम्मर्शिनः । युक्ता आयुक्ताः । अलूक्षा धर्मकामाः स्युः । यथा ते तत्र
वर्तेरन् । तथा तत्र वर्तेथाः । अथाभ्याख्यातेषु । ये तत्र ब्राह्मणाः सम्मर्शिनः । युक्ता
आयुक्ताः । अलूक्षा धर्मकामाः स्युः । यथा ते तेषु वर्तेरन् । तथा तेषु वर्तेथाः । एष
आदेशः । एष उपदेशः । एषा वेदोपनिषत् । एतदनुशासनम् । एवमुपासितव्यम् ।

2. Describe 'Central Idea' of the Samjñānasūkta in your own words.

8

संज्ञानसूक्त के भाव को अपने शब्दों में वर्णन कीजिए ।

Or

(अथवा)

Write the substance of the teachings of the Guru based on the Taittirīyopaniṣad.

तैत्तिरीयोपनिषद् के आधार पर शिष्य को दिए गए गुरु के उपदेश का सार प्रस्तुत कीजिए ।

Section B

(भाग 'ख')

3. Explain *one* verse from each Unit (*two* in total) :

2×4=8

प्रत्येक अन्विति से एक-एक (कुल दो) पद्यों की व्याख्या कीजिए :

Unit 1

(अन्विति—1)

- (i) कुलीनमकुलीनं वा वीरं पुरुषमानिनम् ।

चारित्रमेव व्याख्याति शुचिं वा यदि वाशुचिम् ॥

- (ii) एकः पालयते लोकमेकः पालयते कुलम् ।

मज्जत्येको हि निरय एकः स्वर्गे महीयते ॥

P.T.O.

(4)

Unit 2

(अन्विति-2)

- (i) अभयं सर्वभूतेभ्यो दत्त्वा यश्चरते मुनिः ।
न तस्य सर्वभूतेभ्यो भयमुत्पद्यते क्वचित् ॥
- (ii) गुरुं यस्तु समाराध्य द्विजो वेदमवाप्नुयात् ।
तस्य स्वर्गफलावाप्तिः सिध्यते चास्य मानसमिति ॥

4. Describe the importance of Truth on the basis of the Ayodhyākāṇḍa of Rāmāyana. 8

रामायण के अयोध्याकाण्ड के आधार पर सत्य के महत्व को प्रतिपादित कीजिए ।

Or

(अथवा)

Describe 'Sannyāsa Dharma' according to the Śānti-Parva of Māhābhārata.

महाभारत के शान्ति-पर्व के आधार पर 'संन्यास धर्म' का वर्णन कीजिए ।

Section C

(भाग 'ग')

5. Explain *one* verse from each Unit (*two* in total) : 4+5=9

प्रत्येक अन्विति से एक-एक (कुल दो) पद्यों की व्याख्या कीजिए :

Unit 1

(अन्विति-1)

- (i) असत्यमप्रतिष्ठं ते जगदाहुरनीश्वरम् ।
अपरस्परसंभूतं किमन्यत् कामहेतुकम् ॥

(ii) अहिंसा सत्यमक्रोधस्त्यागः शान्तिरपैशुनम् ।

दया भूतेष्वलोलुप्त्वं मार्दवं ह्रीरचापलम् ॥

Unit 2

(अन्विति-2)

(i) योऽवमन्येत ते मूले हेतुशास्त्राश्रयाद् द्विजः ।

स साधुभिर्बहिष्कार्यो नास्तिको वेदनिन्दकः ॥

(ii) एतद्देशप्रसूतस्य सकाशादग्रजन्मनः ।

स्वं स्वं चरित्रं शिक्षेरन् पृथिव्यां सर्वमानवाः ॥

6. Describe Saṁskāras as mentioned in the second chapter of Manusmṛti.

8

मनुस्मृति के द्वितीयाध्याय में वर्णित संस्कारों का प्रतिपादन कीजिए ।

Or

(अथवा)

Explain 'Āsuri-sampadā' as described in the sixteenth chapter of Śrīmad-Bhagvadgītā.

गीता के सोलहवें अध्याय के आधार पर 'आसुरी-सम्पदा' का विवेचन कीजिए ।

Section D

(भाग 'घ')

7. Describe the 'Āsrama-vyavasthā' according to Smṛti texts.

14

स्मृतिग्रन्थों के अनुसार 'आश्रम-व्यवस्था' का वर्णन कीजिए ।

(6)

5457

Or

(अथवा)

Write notes on any *two* of the following :

2×7=14

निम्नलिखित में से किन्हीं दो पर टिप्पणी लिखिए :

- (i) पुरुषार्थ-चतुष्टय
- (ii) उपनयन संस्कार
- (iii) ब्रह्मचर्याश्रम
- (iv) वानप्रस्थ आश्रम ।